

Social-Demokratiets program — cellesystemets afskaffelse m. m.

I Socialdemokratens jubilenummer af 13 juli 1896 i anledning af socialdemokratiets 25 års jubilæum hedder det i det deri offentliggjorte program:

Punkt 21. Afskaffelse af cellesystemet. Adskillelse af fængslede i to grupper, a) de, hvis lovovertrædelser ere en følge af de sociale og politiske klassekampe, og b) de, hvis lovovertrædelser ere af anden beskaffenhed. —

Borgerne sikres mod misbrug af varetægtsarrest.

Punkt 22. Kontrol med fængselsarbejdet på en sådan måde, at de fri arbejdere ikke lide under konkurrencen.

Forbud mod overdragelsen af straffangers arbejdskraft til private kapitalister. —

Hvad der for mig er hovedsagen i den anførte udtalelse af programmet, er: Afskaffelsen af cellesystemet. Om det øvrige af det anførte skal jeg ikke undlade at gøre nogle korte bemærkninger, som må være tilstrækkelige til at vise det ensidige og derfor uholdbare i programmets fordringer. Som jeg har sagt, fordringen om cellestraffens afskaffelse er for mig hovedsagen, og det er af den grund, at jeg har indladt mig på at tage til genmæle, om jeg så må sige. Jeg får nemlig derved tillige lejlighed til at fremsætte flere bemærkninger, som også kunne være oplysende for adskillige andre end netop socialdemokraterne, der i hvert fald burde vide, hvad de fordringer ville betyde, som

de optage i deres program. At føre en strid, en debat om cellestraffens afskaffelse, derpå har jeg ikke tænkt; det vil jeg ikke, fordi jeg anser det for unødigt. Cellesystemet er så grundmuret i deres bevidsthed, som give sig af med at tænke over straffens væsen, betydning, indflydelse, kort sagt over straf i det hele taget, at ingensteds kan den mening få plads, at man skulde tilsigte dets afskaffelse endnu, medens man knap nok har fået tid til at sætte det ret i scene på flere steder; nej, som sagt, hensigten er her kun at fremsætte fakta, som vedrøre den sag; muligvis kunne de bringe oplysninger, som kunne give et andet blik på systemet, muligvis kunne de bidrage til at omstemme en eller anden, i hvert tilfælde ville de vise hensigten med systemet, og hvorledes det efterhånden har vundet indgang over hele den civiliserede verden.

I slutningen af forrige århundrede var det, at *John Howard* foretog sine rejser rundt om i Europa for at gøre sig bekendt med de forskellige landes fængsler og tilstanden i dem. Hvad han så og indtrykkene, han fik ved disse besøg, af fængslerne og fangernes tilstand, beskrev han i en bog *The State of the Prisons 1777*. Heri siger han et sted: Fangernes blege, afmagrede ansigter sigte os også uden ord, hvor elendige og ulykkelige de ere. Mange, som komme sunde i fængslet, ere ofte efter få måneder kun skygger. Angrebne af fængselsfebre og børnekopper udånde de som slagtofre på den nøgne jord. Mange få kun de højst nødvendige fødemidler, men andre savne de allerførste nødvendigheder til livets ophold. Enhver ved, at fangerne skal gives arbejde, men i England i det mindste gives der få tugthuse, hvor alle arbejde, eller hvor der kan arbejdes. Fangerne have hverken værktøj eller råstof, men de tilbringe tiden i lediggang, ryggsløshed og udsvævelser, og det i en grad, som i sandhed er skrækkelig. Luften er så afskyelig, at jeg altid efter hvert besøg, på hvilke jeg medfører vineddike, må skifte mine klæder. Fangernes beklædning er ussel, mange ere halvnøgne, og man ser, hvor-

ledes deres legemer ere bedækkede med bylder og sår. I de underjordiske fængsler er gulvet fugtigt, i nogle står vandet 1 à 2 tommer højt, og umiddelbart på dette gulv ligger strået, sjældent på en seng. Hvor fangerne ere sammenstuede over jorden, få de i mange, ja i de fleste tilfælde ingen halm. Nogle ligge på gamle laser, andre på det blotte gulv. Bestandig holdes de indespærrede og komme ikke i den friske luft, enten fordi arrestforvareren selv vil benytte dem, eller fordi der ingen gårdsplads er. I nogle tugthuse findes intet latrin; hvor de findes, vække de en ubeskrivelig væmmelse.

Denne udtalelse gælder fortrinsvis England, men i »Fængselsvæsenet i Danmark 1742—1839« findes tilstanden i Danmark skildret i overensstemmelse med Howards ovenanførte, og således var den på hans tid og adskillige år senere rundt om i verden.

Samtidig med, at Howard anvendte sin tid og sin formue på at undersøge tilstanden i fængslerne i Europa og at skildre, hvad han så, og skildringen var overalt fra i sandhed gruppvækkende og måtte påkalde medlidenhed hos et samfund, hvis øvre lag i almindelighed ikke vare vante til at røres over de savn, som de lavere lag led under, kom den franske revolution og fremkaldte en omvæltning i de bestående forhold, som navnlig blev af indgribende betydning ved erklæringen om menneskets værd. Den førte en humanitetens ånd med sig, som samfundene ikke havde kendt før, og som blev et særkende for det følgende århundrede i modsætning til middelalderens hårdhed og barskhed.

På samme tid som opfattelser og anskuelser på det rent menneskelige gebet, stik imod fortidens, således vare komne til orde i de europæiske lande ved Howards bestræbelser i forbindelse med de forandrede sociale forhold i Frankrig, hvis luftbølge bredte sig til den øvrige verden, var der også i Amerika begyndt en bevægelse, som gik i samme retning, om også med speciel adresse. Kvækerne havde fortrinsvis slået sig ned i Pennsylvanien. I 1778 havde

denne stad pålagt den lovgivende forsamling at forbedre den kriminelle lovgivning. Indtil 1786 forhindrede dette ved frihedskrigen, men i 1790 fremkom en lov, som istedenfor hårdere straffe satte fængsel og bøder. Principet i loven var, at straffens hensigt var at forbedre forbryderen. Iblandt midlerne dertil var efter kvækernes mening selvbetragtning gennem ensomhed det virksomste. Derfor bestemte loven, at forbrydere, som ellers vilde blive straffede med døden, skulde afsone højst den halve idømte straf i celle. I den anledning opførtes strafanstalten i Philadelphia. Således blev individualiseringen af forbryderen principet i fangebehandlingen i modsætning til fortidens behandling, der fornemlig gik ud på at slå ihjel og dernæst at uskadeliggøre personen ved at spærre ham inde under så usle levevilkår, at medførte de ikke døden, så lod de sjelden nogen forlade fængslet uden mén på legeme eller sjæl; og uden hensyn til køn og alder eller til noget andet indespærredes alle, hvor pladsen tillod det.

Den moralske depravation, som derved skabtes, og som fortiden intet øje havde haft for, blev nu det moment, som man mest var opmærksom på, og som man mest lagde vægten på. Man måtte beskytte fangen mod det slette selskab; dertil hjalp isoleringen fremfor alt, og derfor blev århundredets bestræbelse ligeoverfor forbryderen den at beskytte og forbedre. Mere end den første halvdel af århundredet hengik med at forberede samfundet på denne opfattelse af forbryderens behandling og på indretning af de nødvendige anstalter. Der er eksempler nok på, hvorledes helvede blev for hedt, selv for dårlige fanger. I den før omtalte bog »Fængselsvæsenet i Danmark 1742—1839« anføres nogle udtalelser af en senere slave Levin. Deri siger han om arresten i Haderslev 1835: »Jeg blev indsat til en medfange, som var dømt til Glückstadt på livstid. Da døren var lukket og jeg havde betragtet den skumle bolig, brast jeg i gråd. Min medfange spurgte mig barskt, hvorfor jeg græd, om jeg havde tilstået, hvad jeg havde

stjålet. Og nu måtte jeg gennemgå et krydsforhør, mere nøjagtigt end hos amtmanden. Vi blev nu ret gode venner, og dette beklagelsesværdige menneske satte virkelig en ære i sin skændsel. Jeg hørte på ham med stor opmærksomhed, og hans lærdomme gemte jeg desværre i mit hjerte. Nu indså jeg, hvor dumt og ufornuftigt jeg havde stjålet. Men hvor uforsvarligt er det ikke at sætte unge forbrydere sammen med de gamle. Jeg er overbevist om, at mangfoldige af landets forbrydere ere blevne uddannede i arresterne.«

På arrestanterne og på de korte straffe, navnlig på dem anvendte man individualiseringen; der var det, man havde bedst udsigt til at få indflydelse gennem ensomheden. Og der gik igennem hele den civiliserede verden en stærk følelse af, at samfundet ved siden af retten og forpligtelsen til at straffe den, som forbrød sig imod samfundets love, også havde en forpligtelse til at værne om den straffedes helbred og om hans moralitet, så han ikke forlod straffeanstalten dårligere i moralsk henseende, end han kom derind. Man havde intet bedre middel dertil end cellen, og derfor gik man også til de store udgifter, som det kostede at ruste sig til et straffesystem med et forbedrende formål, det havde man jo ikke kendt før. Rundt om i de forskellige lande kom man ind på cellestraffen, til forskellig tid og på forskellig måde, eftersom man så på sagen og havde råd til de udgifter, den fordrede; men allevegne var man på det rene med, at denne reform af fængselsvæsenet havde samfundet en fordring på at nyde godt af, og således blev cellen et retfærdighedshensyn, som ingen stat kunde sætte til side.

Men der hengik næsten et halvt århundrede, forinden man begyndte i Europa at indføre cellesystemet, og i flere lande gik der også længere tid, så man snarere kan sætte trefjerdedele af århundredet som grænse for cellens almindelige indførelse i staterne. Og dog havde der alt tidligere hævet sig stemmer for dens indførelse. Elisabeth Fry

havde i 1839 skrevet derom til Béranger i Paris og fremhævet:

Den forhindrer enhver fordærvelse af den enkelte gennem hans medfanger.

Den forhindrer bekendtskaber.

Den giver lejlighed til eftertanke, bøn og til at overveje Guds ord.

Fængslets skjul udelukker besmittelsen.

I et skrift, som fremlagdes på fængselskongressen i London 1872, hedder det: De, som give sig alvorligt af med det foreliggende spørgsmål, vil komme til den erkendelse, at det system er det bedste til at straffe forbryderen efter, som på samme tid fuldbyrder straffen, forbedrer individet, beskytter samfundet og forhindrer dannelsen af en forbryderklasse, således som den opdrages og organiseres i fællesskabet.

Men bedre end alle ord taler dog cellens anvendelse i næsten alle stater for dens anerkendte betydning for afsoning af særlig de korte frihedsstraffe og for første gang straffede; for opholdet i varetægt erkendes den for at være uundværlig, ikke mindst som beskyttelsesmiddel. Den anvendes således i Belgien, Danmark, Norge, Sverige, Rusland, Finland, England, Holland, Italien, Tyskland, Østerrige, Ungarn, Frankrige, Spanien og Portugal m. fl.

Tiden for opholdet i celle er meget forskellig, fra indtil 10 år til nogle få måneder. I flere af de nævnte stater finder en afkortning i straffen sted, når den udholdes i celle, ligesom den i nogle kun udholdes i celle i et længere tidsrum, end det ved dommen fastsætte, når fangen selv foretrækker cellen for fællesskab i den tilbagestående del af straffetiden. I andre fremtræder den som et led i det progressive system, idet den første tid af straffen udholdes i celle; men allevegne betragtes cellen som den absolut, rigtigste form for opholdet i varetægt, der bør tilstræbes i alle stater, hvor den ikke findes indført, hvilket man i så tilfælde med temmelig sikkerhed kan

påstå er begrundet i økonomiske besværligheder. Når man engang i Frankrig gik til at afskaffe cellen, da den var anbefalet af regeringen, lå det vistnok således i de økonomiske besværligheder ved indretningen. Alt 1841 anbefalede det at forandre departementshusene til cellebygninger; de vare kommunale og således udenfor regeringens endelige afgørelse; omkostningerne blev i mange tilfælde byrdefulde, og i 1853 erklærede derfor regeringen, efterat en del vare omdannede, at den gav »afkald på cellesystemet« og anbefalede at adskille fangerne (de korte straffe udholdes i departementshusene) efter kategorier. Forbindelse kunde muligt også findes med tilstanden, som 1848 havde medført, og hvis uheldige følger i mange år følte i landets strafanstalter på arbejdets område. I mange år har man nu i Frankrig søgt at indvinde, hvad der gik tabt ved cellesystemets afskaffelse, ved dets indførelse påny.

Måske har denne i sin tid i Frankrig anbefalede inddeling af fangerne i kategorier foresvævet socialdemokraterne ved programmets udtalelse om en adskillelse i grupper, men det var et fejlgreb, som forlængst er forladt igen. Overhovedet, hvem vilde vel føle sig tiltalt af at tilbringe blot en varetægtsarrestdag i selskab med en af de værste bøller, når han ikke selv tilhører den del af samfundet?

Men, for at vende tilbage til cellestraffen, end gives der vistnok intet samfund, hvor cellen ikke på en eller anden måde er knyttet til straffen i kortere eller længere tid, og hvor cellen ikke anses for en velgerning mod fangen; hvor den ikke af en stor mængde fanger føles som sådan, og hvor den ikke tilstræbes anvendt. Man er kommen ind på ved ethvert ligeoverfor en fange anvendeligt og tilladeligt middel at søge at fremme dennes moralske forbedring, man har ytret tvivl, om cellestraffen var at foretrække for enhver anden form af opdragelse også på meget lange straffetider; derved kom man til det progressive system, der lader opdragelsen foregå i trin, men i alle tilfælde er cellen det første trin i systemet.

Når man nu hører, hvor lang tid samfundene have behøvet for at komme ind på en reform, som tiden krævede ikke blot som en nødvendighed men som en ret, hvorledes tror man da, at det samfund skal se ud, som vil føle sig tilfredsstillet ved at gå et århundrede tilbage i udviklingen, thi en sådan tilbagegang betyder cellestraffens afskaffelse, til en fangebehandling, som lignede den i forrige århundredes slutning, således som den foran er skildret efter Howard. Ligeoverfor fanger er den individuelle fangebehandling netop vor tids særkende, den er kommen ind med århundredet, er voxet sammen med tidsopfattelsen, kan ikke skilles fra formålet med straffen »at forbedre«, og hele det syn tror man at kunne standse og forandre blot for at kunne stille noget op, som kan se ud som en forbedring, men i virkeligheden er en tilbagegang. Der er deri ikke spor af forståelse af, hvad samfundets udvikling har haft at betyde i det sidste århundrede i menneskeslægtens og humanitetens historie, når slig en fordring »cellestraffens afskaffelse« kan opstilles. En slig fordring kan kun komme op, når man vil stille sig udenfor det samfund, hvortil man ifølge fødsel, opdragelse og udvikling hører, og hvori man lever, hvis institutioner man nyder godt af og drager fordel af, hvis økonomiske fortid med dens mange goder man uden ulejlighed får del i, hvis mange fordele, som ikke have kostet en selv hverken tid eller penge, man derfor tror at have råd til at vrage og kaste bort.

Muligt bunder denne programmets ringe vurdering af cellesystemet i et fuldstændigt ubekendtskab med, hvorledes det nutildags bringes til udførelse. Man forestiller sig sagens endnu fangebehandlingen som på Howards tid: et halvmørkt, stinkende og slet opvarmet rum, hvor fangen ligger henslængt på en stråsæk, prisgivet alle kedsomhedens kvaler og kun vågnende af sin død, når han hører slutte-rens nøgler rasle og får sin usle føde stukket ind gennem en lem i døren. Man tænker sig ham absolut adskilt fra verden, hundset af brutale vogtere, betragtet med afsky af

de overordnede, udelukket fra al åndelig og legemlig pleje og opfyldt af bitterhed og had mod sine formentlige undertrykkere.

I stedet for dette fantasifoster, avlet af kolportage-romanernes forbryderhistorier, vil man finde et vel oplyst, rent, varmt og godt ventileret værelse (kaldet en »celle«) med 8—900 kubikfød frisk luft, ordenligt sengested med rene lagener og tæpper, vandtryk, elektrisk ringeapparat og vandkloset — kort sagt så gode ydre forhold, som for de fleste er noget nyt eller i hvert fald uvant. Jeg mindes således en cellefanges henrykkelse over at finde sin celle forsynet med håndklæde, en luksus, han aldrig havde kendt. Man vil finde tarvelig, men sund, nærende og tilstrækkelig kost, hvis virkninger på den enkelte konstateres ved hyppige vejninger og stadigt lægetilsyn, kirke, sygehus, gymnastiksal, badeværelser, bibliothek, haveanlæg, stuefugle osv., alle momenter, som ere beregnede på at modvirke det sløvende ved frihedsindskrænkningen og dens skadelige indflydelse på sundheden og indvirke vækkende og forædlende på fangens karakter og sjæleliv. Af den strænge ensomhed bliver kun det gavnlige tilbage: adskillelsen fra slet selskab og opfordringen til selvfordybelse. Fangen taler daglig med den betjent, som bringer ham hans mad, lukker ham ud til regelmæssige spadsereture, tilser ham morgen og aften og i dagens løb gør ham alle de småtjenester, som husordenen tillader. Han kommer daglig i berøring med den mester, der oplærer ham til og fører tilsyn med hans arbejde; han modtager boglig undervisning og hyppige besøg af fængslets øvrige funktionærer, som sætte sig ind i alle hans livsforhold og stræbe at bringe ham paa ret køl ved midler afpassede efter hans individuelle fornødenhed; han kan indenfor bestemte mellemrum korrespondere med og modtage besøg af sine pårørende, og, når hans straffetid er udløben, modtages han af fængselselskaberne, der række ham hjælp til at generhverve en hæderlig plads i samfundet. De færreste fanger føle derfor cellen som nogen uudholdelig

byrde eller uret, og de enkelte svaghovedede personer, som vise sig ikke at kunne tåle den relative ensomhed, overflyttes til fællesskab. De fleste tåle den imidlertid godt, indse selv dens fortrin, ere medgørlige og tillidsfulde og søge ikke sjelden i deres senere liv tilbage til fængslets funktionærer om råd og støtte i åndelige og timelige forhold; de føle godt og udtale ofte, at, hvis de ude i livet kunde møde det samme humane syn på deres brøde som inde i fængslet, var de vel hjulpne, og her er et punkt at reformere: ikke cellesystemet, men samfundets betragtningsmåde og handlemåde overfor dem, som har forset sig mod dets love.

Og hvad stiller så programmet i stedet? I grunden intet. Man stiller derimod den fordring op, at forbryderne adskilles efter forbrydelsen, politisk eller ikke. Hele denne adskillelse er ligeså løs som fordringen om cellens afskaffelse. Hvem skal drage grænsen, og hvor skal den drages? Og ret beset, bliver enhver såkaldt politisk forbrydelse, som går ud på et anslag mod vedtagne love eller anordninger, en almindelig forbrydelse, så længe det ikke lykkes; lykkes det, så bliver sagen en anden, så får den det beståendes ret, historiens dom bliver i mange tilfælde en anden, men den kommer først lang tid efter begivenheden. I så tilfælde falder politisk forbrydelse bort.

»Borgerne sikres mod misbrug af varetægtsarresten«. Den sætning i socialdemokratens program kan selvfølgelig enhver underskrive. Dertil sigter netop cellens indførelse i varetægtsarresten, som det alt før er nævnt. Derfor er det så vigtigt, som også Københavns magistrat og borgerrepræsentanter hævdede ved ansættelsen af en inspektør for arrestvæsenet sammesteds, at dette styres af en uafhængig mand, der væsenlig har arrestanternes tarv for øje, og derfor må vi prise os lykkelige, at København har fået et arresthus, der er indrettet efter cellesystemet, og som bestyres af en uddannet fængselsmand. Noget andet er det, om arrestationen ikke anvendes utilbørligt af stedets politi-

myndighed eller af dommeren, så der kan gøres berettiget indsigelse derimod. I det tilfælde kan cellen kun rent negativ have sin betydning, men den kan ikke hæve ulempen ved arrestationen og dens følger, så på det punkt bliver programmet altså fuldt plausibelt.

I punkt 22 af programmet opstilles den fordring, at fangearbejdet kontrolleres, så de fri arbejdere ej lide under konkurrencen. — Arbejdet i fængslet hører i vor tid med til straffen, arbejdet er af den grund pålagt; den, der ikke udfører det pålagte fangearbejde, straffes, og arbejdet er tillige et opdragende moment i straffen, den dovne skal vænnes til at arbejde; *lær mennesket at arbejde, og du vil gøre det lykkeligt*, var Howards så ofte gentagne ord. Man synes også at være nået til, at ingen indsigelse gøres imod, at der arbejdes i fængslet. Vanskeligheden ligger i at indrette arbejdet således, at konkurrencen med det fri arbejde udelukkes. Til ære for samfundene må det siges, at spørgsmålet med stor beredvillighed er taget op overalt, man har stræbt at indrette fangearbejdet således, at konkurrencen med det fri arbejde udelukkes, hvor det har kunnet ladet sig på nogen måde gøre; man har søgt at bringe den enkelte branche frem i så ringe målestok, at konkurrencen derved forringedes, man har af samme grund søgt at mangfoldiggøre det i en stor udstrækning; man har søgt at vælge arbejder, hvor anledningen til konkurrence var så ringe som muligt; man har valgt arbejder, som kun vare afsættelige i nabolandene; kort sagt, man har på alle hidtil tænkelige måder søgt at tage det hensyn, som kunde tages til den opstillede fordring, og det fejler ikke, man vil fremdeles søge at finde måder, hvorpå man kan undgå konkurrencen.

Men der er ganske vist en grænse, som man ikke kan nå ud over, når man fordrer et produktivt arbejde af fanger, og det må samfundet fordrer såvel for dets egen skyld som også for fangens. Thi det kan dog ikke være meningen, at staten skal give dens medlemmer fattighjælp, så-

længe de selv kunne erhverve, eller at den skal lade fangearbejdet hvile, for at det fri arbejde kan florere; derved vil fangen være dårligt tjent, og hans ophold bliver dyrere for staten, som må beskutte dens borgere stærkere. Men, som sagt, villien er i så henseende god nok, og hvad der rundtom gøres i den retning, fortjener påskønnelse.

Der fordres desuden i samme punkt forbud imod overdragelse af fangernes arbejdskraft til private kapitalister. Ja, det kan lyde meget smukt i visse folks øren, men det udsagn er ligeså løst som meget andet i samme program. Hvem anses for kapitalister? Svaret herpå er meget forskelligt efter hvers økonomiske standpunkt. Fangearbejdet skal overdrages nogen. Det er ikke sagt, at staten kan overtage det. Dertil fordres mere end penge. Det er på den anden side ikke ligegyldigt, hvem det overdrages til; vederhæftigheden holdes udenfor betragtningen. Der skal også tages hensyn til, at vedkommende i mange tilfælde skal gives adgang til fængslet og fangerne. Kort sagt, så mange hensyn må i den sag gøres gældende, at man ikke med et pennestrøg kan feje sagen af som i programmet.

Det hele fængselsspørgsmål, ikke mindst for cellesystemets vedkommende, har overhovedet en literatur i ud- og indland, som det må anbefales at gøre sig bekendt med, forinden man i et program mener at kunne opstille sætninger, som man ikke vil have anset for løs tale.

Fr. Stuckenberg.